

Ivan Supek

Zakon i Statut o Akademiji pred Skupštinom Akademije

Dvije inačice Supekova pledoajea za korjenitu promjenu zakonskoga položaja Jugoslavenske akademije godine 1954.

Priredio IVICA MARTINOVIĆ
Institut za filozofiju, Zagreb

UDK 53-05 Supek, I.
061.6(091)(497.5)"1954"
Primljen: 12. 2. 2016.
Prihvaćen: 23. 2. 2016.

Nepoznati tekst iz ostavštine Ivana Supeka

U kratkom razdoblju između *Otvorenog pisma* Vijeća Instituta »Ruđer Bošković«, potpisanog 26. veljače 1954, i redovnog zasjedanja Skupštine JAZU, sazvane za 16. ožujka 1954, Ivan Supek napisao je tekst, dosad ne samo neobjavljen nego i posve nepoznat, koji ovdje objavljujem uvjeren da taj tekst obogaćuje naše spoznaje o prijelomnom trenutku u povijesti Instituta »Ruđer Bošković« i u životu njegova utemeljitelja. Nakon moga izlaganja »Dva pisma Ivana Supeka Miroslavu Krleži: uz *Otvoreno pismo* Vijeća Instituta 'Ruđer Bošković' Skupštini JAZU 26. veljače 1954.« na Znanstvenom skupu o 100. obljetnici rođenja Ivana Supeka, održanom u Institutu »Ruđer Bošković« 19. svibnja 2015,¹ dr. Ivan Supek, sin pokojnog akademika, prvo me obavijestio da u ostavštini njegova oca postoje dvije inačice jednoga teksta koji se odnosi

¹ Usp. Ivica Martinović, »Korespondencija Ivana Supeka i Miroslava Krleže 1954. godine«, u: Snježana Paušek-Badždar i Ksenofont Ilakovac (ur.), *Ivan Supek [1915.–2007.] u povodu 100. obljetnice rođenja, Rasprave i građa za povijest znanosti* 15 (2015), pp. 151–195; Ivica Martinović (priredio), »Supek Krleži, Krleža Supeku: Uz *Otvoreno pismo* Vijeća Instituta 'Ruđer Bošković' Skupštini JAZU 26. veljače 1954.«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 41 (2015), pp. 237–260. Prvi je tekst studija koja uključuje faksimile četiriju dokumenata, a drugi donosi samo transkripciju tih istih dokumenata.

na *Otvoreno pismo*, a potom mi ih poslao da ih proučim i dopustio da ih u transkripciji objavim, na čemu mu najsrdačnije zahvaljujem i ovom prilikom. Sva četiri snimka, priložena uz ovu uvodnu napomenu, također se objavljuju s dopuštanjem dr. Ivana Supeka.

Dvije inačice Supekova pledoajea

Obje su inačice Supekova teksta daktilogrami s ispravcima i dopunama što potječu od dviju različitih ruka. Ispravci pisani urednim, gotovo školskim rukopisom, a odnose se uglavnom na pogrešno otipkane ili propuštene riječi, potječu, opravdano je pretpostaviti, od daktilografinje ili tajnice profesora Supeka. Nove stilizacije, s pomoću kojih se ublaženim izričajima opisuje odnos prema Akademiji, njezinoj djelatnosti i njezinim dužnosnicima, potječu dakako od samog autora. Gdje je procijenio da se nije točno izrazio, da je preoštar ili možda netaktičan u izražavanju svojih misli, profesor Supek potrudio se naći nove, ublaženije izričaje, koji mogu manje povrijediti adresata.

Daktilogrami nisu opskrbljeni nadnevkom kad su napisani ili redigirani pa je prvo trebalo ustanoviti koja je inačica prva sastavljena. U inačici naslovljenoj *Zakon i Statut o Akademiji pred Skupštinom Akademije* autor je preko prvoga odlomka ukoso napisao »revidirano« (sl. 1), i to je bio putokaz prema zaključku da je riječ o prvoj inačici teksta. Trebalo je samo provjeriti jesu li ispravci iz te inačice provedeni u onoj drugoj, naslovljenoj *Zakon i Statut o Akademiji pred Skupštinom Jug. Akademije*. Provjera je potvrdila ta očekivanja. Obratno ne vrijedi: ispravci iz druge inačice ne pojavljuju se u daktilogramu prve. Treba još primijetiti: ni ta druga inačica nije čistopis. Dapače, i u nju je profesor Supek unosio znatne izmjene: novi tekst zauzima 51 redak izvornoga daktilograma ili 34% cijeloga dokumenta. Tako se pred istraživačem pojavljuju četiri tekstualna sloja koja svjedoče o četirima fazama Supekova rada na tekstu koji je samom sastavljaču očito bio bitan: 1. sastavljanje prve inačice, 2. ispravci i dopune u prvoj inačici, 3. zapis druge inačice s bitnim izmjenama, 4. ispravci i dopune u drugoj inačici.

Priređujući tekst za objavljivanje htio sam sačuvati cijelu njegovu povijest. Zato objavljujem obje inačice, a unutar njih i sve dijelove koji su prekriveni ili zamrčeni, a svi su bili čitljivi, kao i one dijelove koji su dopisani iznad teksta bilo da je riječ o autografu bilo da je riječ o ispravcima druge ruke, a tu nisam uspio odgonetnuti dva mjesta iz autografa. Pored toga, u prvoj su inačici sivom podlogom obilježene riječi ili rečenice koje nisu uvrštene u drugu inačicu, a u drugoj su inačici na jednak način, sivom podlogom, obilježene riječi ili rečenice koje se u toj inačici pojavljuju prvi put.

I. Supek:

ZAKON I STATUT O AKADEMIJI
PRED SKUPŠTINOM AKADEMIJE

U burnoj izgradnji naših društvenih odnosa, jedna je ustanova od svoje obnove u 1947. do danas zadržala isto lice s istim zakonom i statutom - Jugoslavenska akademija u Zagrebu. Svuda u svijetu sa naučna tijela inertna, već zbog svojeg vrlo često dugog razvitka, i oprez u mijenjanju oblika opravdan je tradicijom, koja ne smije biti aktom zakonodavca pokošena. No Jugoslavenska akademija u Zagrebu gajila je prije rata vrlo čednu istraživačku djelatnost, pa je formuliranje njenih zadataka i strukturnih odnosa bilo više inspirirano vizijom njenih obnovitelja, nego li realnim potrebama. Zbog toga nije ni čudo, da se ubrzo ta ustanova zaplela u zamršeno protuslovlje sa stvarnošću oko sebe, pa je od otvorenog pisma Instituta Ruđer Bošković Skupštini Akademije revizija njene strukture postala akutnim čvorom našeg kulturnog spleta.

Čim uzmemo u ruke zakon i statut o Akademiji, udara nam u oči čl. 1. s tvrdnjom: „Akademija je najviša naučna i umjetnička ustanova republike.“ Prije svega, nije taktično, da se neka institucija kroz usta zakonodavca proglasi vrhuncem. Rad svake ustanove stvara njeno mjesto u društvu, a takvi epiteti kao „viši“ ili „niži“ kvare odmah suradnju. No Akademija, osim s akademijama drugih naroda, i ne kani surađivati. Njena je uloga vrhovna, kako to proglašuje čl. 3. o zadatku Akademije, „da okuplja naučne radnike i povezuje naučne i istraživačke ustanove Narodne Republike Hrvatske“ i dalje, „da osniva i vodi naučne zavode i umjetničke ustanove na području Narodne Republike Hrvatske, te da vodi očevidnost o rezultatima rada svih naučnih istraživačkih i umjetničkih zavoda i ustanova Narodne Republike Hrvatske.“ Karakteristično je, da se u tom zakonu i statutu, štampanom na 30 stranica, nigdje ne spominje Sveučilište, premda je ono bilo tada, a ostaje i danas najveće žarište nauke u našoj domovini. Je li bio

Slika 1. Prva stranica prve inačice Supekova pleoajea: preko prvoga odlomka rukom napisano »revidirano«. Ivan Supek, *Zakon i Statut o Akademiji pred Skupštinom Akademije*, p. 1. Rukopis iz ostavštine Ivana Supeka u posjedu obitelji.

Datacija Supekova pledoajea

Vrijeme nastanka teksta može se jednostavno utvrditi na temelju piščeva odnosa prema dvama bliskim važnim događajima koji se u tekstu spominju: prema objavljivanju *Otvorenoga pisma* Vijeća Instituta »Ruđer Bošković« i sazivanju redovite Skupštine JAZU koja nije mogla ignorirati postojanje tog i takvog pisma. Da je profesor Supek napisao tekst nakon *Otvorenoga pisma*, koje nosi nadnevak 26. veljače 1954, svjedoči završna rečenica u prvom odlomku, koja se bez ikakvih izmjena pojavljuje u objema inačicama (sl. 1, sl. 3):

»od otvorenog pisma Instituta 'Ruđer Bošković' Skupštini Akademije revizija njene strukture postala [je] akutnim čvorom našeg kulturnog spleta.«²

Da je pak tekst napisao uoči Skupštine JAZU, jamče završni odlomci u objema inačicama. U prvoj inačici Supekovo očekivanje glasi (sl. 2):

»Vjerujem, da bismo se na idućoj Skupštini Akademije približili mnogo rješenu svog pravog odnosa prema cijelom društvu, kad bismo se odrekli samozvanog naslova najviše kulturne ustanove, kao i akademijskih titula s pripadnim honorarima.«³

A u drugoj inačici još je jasnije izraženo da je tekst nastao između ta dva događaja (sl. 4):

»Otvoreno pismo Vijeća Instituta Ruđer Bošković stavilo je Skupštinu Akademije pred raskršće. Ako uplivni članovi predsjedništva, dirnuti nekim ilustracijama odnosa i tendencija, zauzmu uvređenu pozu, intencije Vijeća bit će promašene, i ništa dobra ne će odatle izaći. Naprotiv, Skupština Akademije utrla bi pravi put, kad bi sa svom ozbiljnošću pristupila jezgri problematike, a to je stvaranje velikih samoupravnih instituta sa svojom organskom bazom na Sveučilištu, kao i, ne manje važno, demokratiziranje cijele strukture Akademije, usvajanjem kompetencija samostalnih udruženja sviju radnika iste nauke ili umjetnosti. No, prije nego što se donese konačna odluka, treba da se u cijeloj našoj kulturnoj javnosti povede šira diskusija o tim pitanjima, kako je to bilo učinjeno s novim zakonom o Sveučilištu.«⁴

Ali iz zaključka druge inačice može se doznati više nego iz zaključka prve. Druga je inačica očito redigirana nakon što je autor *Otvorenoga pisma* već doznao da su »uplivni članovi« Predsjedništva uvrijeđeni, »dirnuti nekim ilustracijama odnosa i tendencija«, a među njima je i Krleža, pa želi kanalizirati raspravu prema bitnim problemima u organizaciji znanstvenoga rada u Hrvatskoj.

² Ivan Supek, *Zakon i Statut o Akademiji pred Skupštinom Akademije*, p. 1; Ivan Supek, *Zakon i Statut o Akademiji pred Skupštinom Jugoslavenske akademije*, p. 1.

³ Supek, *Zakon i Statut o Akademiji pred Skupštinom Akademije*, p. 5.

⁴ Ivan Supek, *Zakon i Statut o Akademiji pred Skupštinom Jugoslavenske akademije*, p. 5.

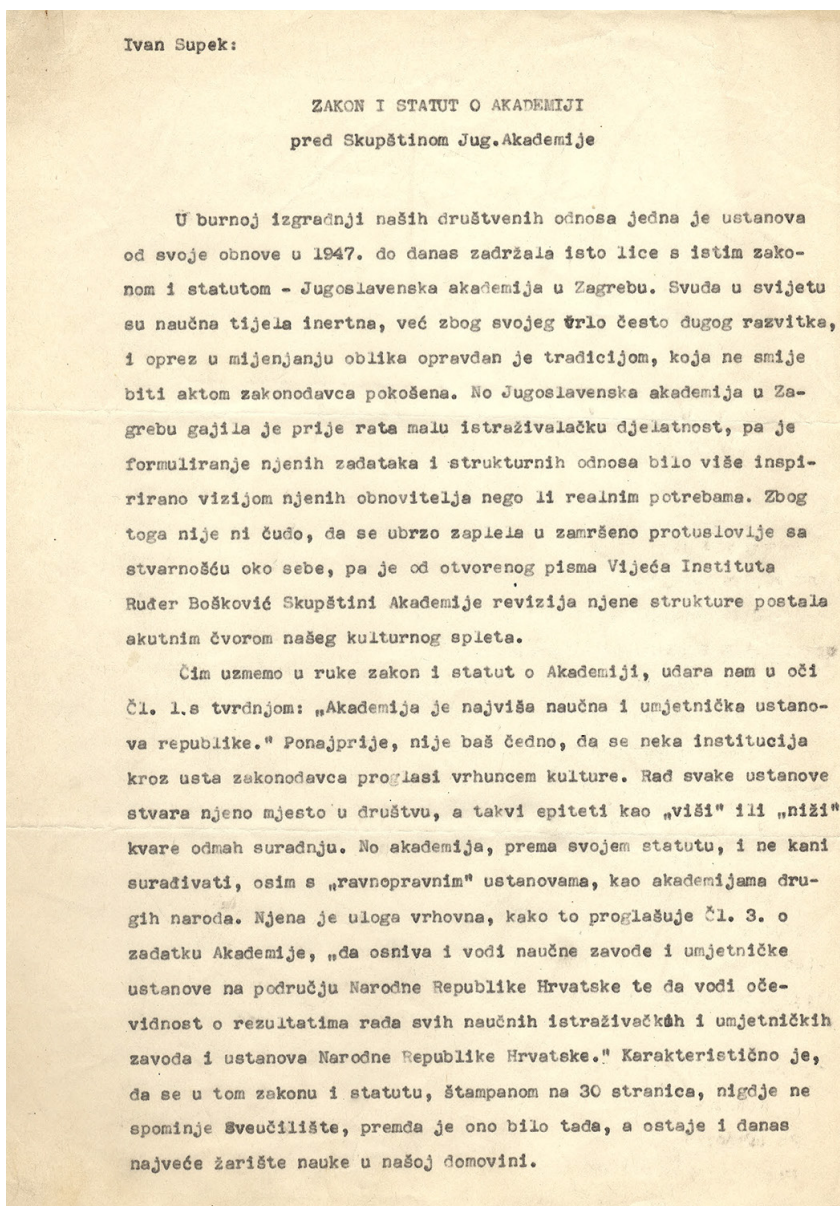
Nije potrebno da analiziramo konkretno stanje u Akademiji. Očito je, da se ova piramida, koja se izgrađuje od vrha prema bespravnoj bazi, protivi cijelom razvitku našeg društva. ~~Uistoj~~ ~~odnos kao nepodnošljiv teret na našoj kulturi.~~ Vizija jedne najviše naučne i umjetničke ustanove se raspršila, a na kulturnoj pozornici ostala je figura akademika sa svojim titulama, honorarima i utjecajnim sferama. Što s njom? Neki misle, da bi akademija trebalo ostaviti kao dignitativna tijela, no teško je vjerovati, da bi postojanje ^{zakult} zatvorenih krugova imalo pozitivno djelovanje na razvitak naše nauke. Ono, što danas najviše otežava

- 5 -

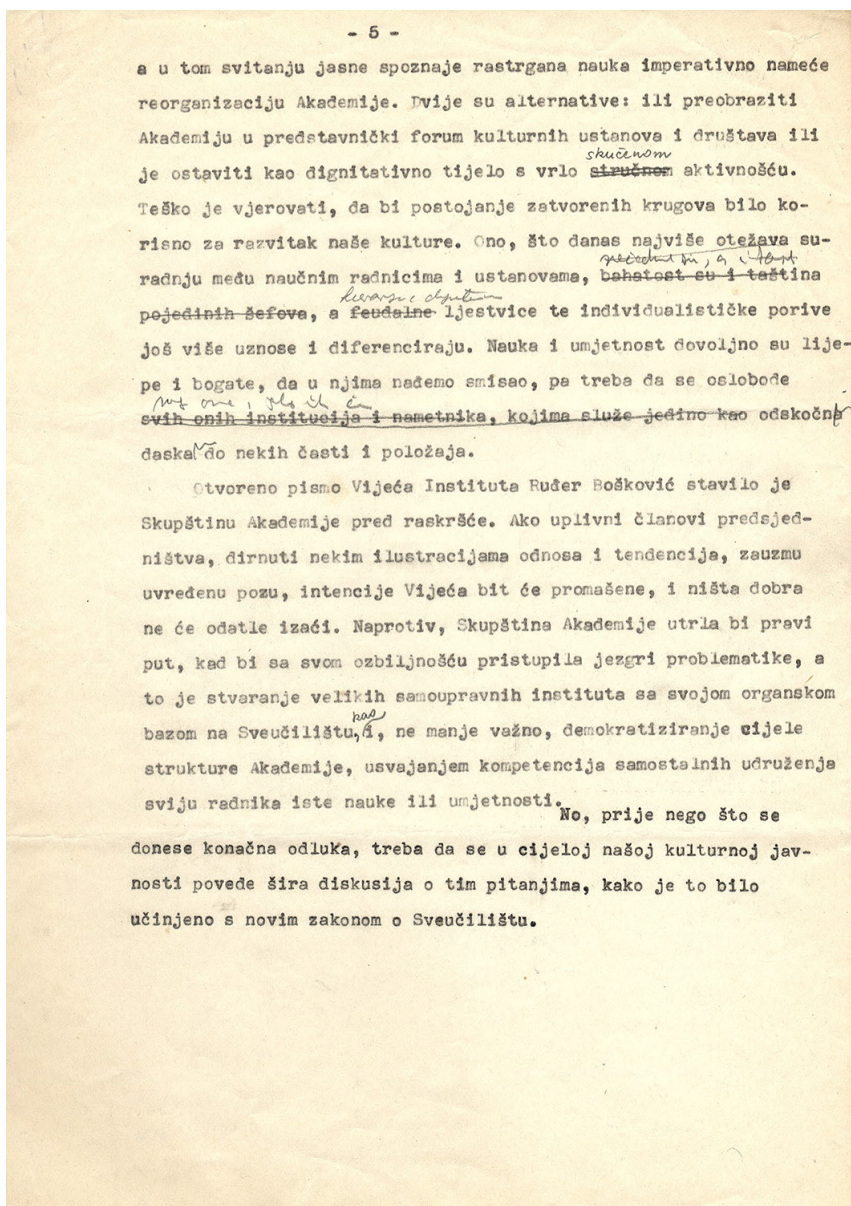
surađnju među naučnim radnicima i ustanovama, bahatost su i taština pojedinih šefova, a feudalne ljestvice časti te individualističke porive još dalje jačaju i diferenciraju. Nauka i umjetnost dovoljno su lijepe i bogate, da u njima nađemo smisao, pa treba da se oslobode svih onih institucija i parazita, kojima služe jedino kao odskočna daska do nekih visokih položaja. Vjerujem, da bismo se na idućoj Skupštini Akademije približili mnogo rješenju svog pravog odnosa prema cijelom društvu, kad bismo se odrekli samozvanog naslova najviše kulturne ustanove, kao i akademijskih titula s pripadnim honorarima.

*Napomena na kraju: Predložak Akademije
je ipak ostao u rukopisu*

Slika 2. Završni odlomak prve inačice Supekova pledoaja. Ivan Supek, *Zakon i Statut o Akademiji pred Skupštinom Akademije*, pp. 4–5. Rukopis iz ostavštine Ivana Supeka u posjedu obitelji.

Slika 3. Prva stranica druge inačice Supekova pleoajea: izostavljena je posljednja rečenica iz drugog odlomka prve inačice. Ivan Supek, *Zakon i Statut o Akademiji pred Skupštinom Jugoslavenske akademije*, p. 1. Rukopis iz ostavštine Ivana Supeka u posjedu obitelji.

Slika 4. Završna stranica druge inačice Supekova pledoajea. Dvije vrste ispravaka: ispravci netočno otipkanih ili ispuštenih riječi 'školskim' rukopisom i nove stilizacije autorovim rukopisom. Ivan Supek, *Zakon i Statut o Akademiji pred Skupštinom Jugoslavenske akademije*, p. 5. Rukopis iz ostavštine Ivana Supeka u posjedu obitelji.

Obje su inačice nastale između 26. veljače i 16. ožujka 1954, ali je druga inačica redigirana puno bliže datumu održavanja redovite i izborne skupštine JAZU. Ti vremenski međaši u objema inačicama, a napose različito oblikovana očekivanja od iduće Skupštine JAZU, omogućuju zaključak: Supek je tekst pripremao da mu posluži kao govor pred Skupštinom JAZU, ali je sâm tekst tako strukturiran i zaokružen da je mogao biti objavljen i kao članak u onodobnoj periodici. Zato je i bio vrijedan višestrukog dotjerivanja.

Poruke prve inačice

Prva inačica, naslovljena *Zakon i Statut o Akademiji pred Skupštinom Akademije*, naknadno je Supekovo obrazloženje *Otvorenoga pisma*. Ta inačica dodatno svjedoči o promišljenoj Supekovoj taktici, koju je s pravom mnogo kasnije nazvao »protuudarom«: ono što treba propitati jest Akademija, a ne Institut »Ruđer Bošković«; ono što treba »uskладiti sa stvarnošću« jest tek obnovljena, ali već ostarjela Akademija, a ne njezin najveći institut u povojima.

Ali prva inačica Supekova pledoajea otkriva i nove, korjenitije stavove u njegovoj obrani i tumačenju *Otvorenoga pisma*. Supek naime proširuje ključni prijedlog *Otvorenoga pisma* da Skupština Akademije »uskлади Statut Akademije s razvojem nauke u našoj domovini«⁵ kad za polazište odabire stav da je »od [O]tvorenog pisma Instituta 'Ruđer Bošković' Skupštini Akademije revizija njene strukture postala akutnim čvorom našeg kulturnog spleta.«⁶ Nedvojbeno, kako je već istaknuto u naslovu, Supekov prijedlog te revizije uključuje ne samo promjenu Statuta, nego i promjenu Zakona o Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti, on dakle podrazumijeva cijelu onu pravnu proceduru koju je Akademija prošla tijekom svoga obnavljanja, proceduru u kojoj je bilo i nekih neobjašnjenih zastoja.⁷ Pritom se profesor teorijske fizike ne ustručava poslužiti jednom od najopasnijih riječi epohe: ako izrijekom traži »reviziju«, vrlo lako može biti optužen za revizionizam! On doista riskira jer su ga Vladimir Bakarić, Ognjen Prica i Pavao Wertheim godine 1940. isključili iz Komunističke partije – upravo zbog revizionizma.⁸

⁵ Usp. analizu *Otvorenoga pisma* u: Martinović, »Korespondencija Ivana Supeka i Miroslava Krleže 1954. godine«, u poglavlju »Vijeće Instituta 'Ruđer Bošković' Skupštini JAZU: otvoreno pismo s prijedlogom«, pp. 153–162.

⁶ Usp. transkripciju *Otvorenoga pisma* u: Martinović (priredio), »Supek Krleži, Krleža Supeku«, pp. 248–253, na p. 253.

⁷ Vale Vouk, »Obnavljanje Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti od 25. IV. 1946. – 4. III. 1947.«, *Ljetopis JAZU [za godine 1946.–1948.]* 54 (1949), pp. 25–29.

⁸ Usp. Ivan Supek, *Krivovjernik na ljevici* (Zagreb: Globus, 1992), pp. 78, 290, 302.

U tekstu Supek propituje tri odnosa koja su po njegovoj procjeni ključna kad je riječ o organizaciji istraživanja u prirodoslovnim znanostima:

1. odnos Akademije i Sveučilišta,
2. odnos Akademije i institutā u njezinu sastavu i, to je novost u odnosu na *Otvoreno pismo*,
3. odnos Akademije i »kulturnih društava«, pri čem zagrebački profesor fizike prije svega misli na strukovna prirodoslovna društva Društvo matematičarā i fizičarā te Društvo kemičarā, ali, premda ga i ne spomine poimence, i na Hrvatsko prirodoslovno društvo, u čijoj je obnovi sâm sudjelovao.⁹

Prema Supekovu tumačenju, i Skupština Akademije i Predsjedništvo Akademije svoju su zakonom određenu ulogu u znanstvenom životu Hrvatske pretočili u politiku s geslom: »znanost Akademiji, nastava Sveučilištu«. Istini za volju, Akademija nije bila u moći odrediti takav oblik organizacije znanstvenog rada u državi; sovjetski model za organizaciju znanstvenog rada provodio je sa savezne razine neumorni Boris Kidrič s Titovim odobrenjem, a taj je model, u svom interesu, Akademija bila spremna zdušno provoditi. Supek je dakle upozorio na glavnog provoditelja takve znanstvene politike u Hrvatskoj, ali, razumljivo, ne i na njezine tvorce. Uz to profesor teorijske fizike na Sveučilištu u Zagrebu poznao je izbliza posljedice takve politike na Sveučilištu. Djelovanje Akademije na Sveučilište opisao je stupnjevito: apsorpcija osoblja, tiha penetracija u ustanove, odvajanje najkreativnijih skupina od Sveučilišta. Kad je prigovorio da Sveučilište uopće nije spomenuto u Zakonu o Akademiji, on je izravno pitao: »Je li to bio slučajan propust ili se u tome krila neka namjera?«¹⁰ Ali neizravno, on je ciljao dublje: protestirao je zbog toga što nije bio određen ili ustanovljen ili usuglašen model Akademijine suradnje s glavnim žarištem znanosti i rasadištem znanstvenoga podmlatka.

U opisu odnosa između Akademije i Instituta »Ruđer Bošković« Supek je, nakon mukotrpnih trogodišnjih pokušaja da uspostavi *modus vivendi* između Akademije i Sveučilišta radi nesmetanog i uspješnog razvoja Instituta »Ruđer Bošković«, bio posve izravan i bez trunke strpljenja:

»graditelji [Instituta] nisu se podvrgli politici Akademije, nego su razvitak gurnuli u sasvim drugom smjeru. Uloživši sve sile svojih fakulteta u novi atomski

⁹ Ivan Supek, »Obnova i zadaci Prirodoslovnog društva«, *Priroda* 32/5–6 (1945), pp. 73–76, govor na Osnivačkoj skupštini Zagrebačkog odbora. Usp. Žarko Dadić, *Egzaktne znanosti u Hrvatskoj u ozračju politike i ideologije (1900–1960)* (Zagreb: Izvori, 2010), u poglavlju »Hrvatsko prirodoslovno društvo prvih godina nakon Drugog svjetskog rata«, pp. 406–418, na pp. 406–412.

¹⁰ Supek, *Zakon i Statut o Akademiji pred Skupštinom Akademije*, pp. 1–2.

institut, profesori fizike ga više nisu htjeli, a ni mogli otrgnuti od Sveučilišta, i tako su stvorili stvarnost kontradiktornu pravno-birokratskoj mašini.«¹¹

Razlog javno iskazanom neposluhu opisao je Supek na dva načina: analizirajući pravni odnos vrhovnih tijela Akademije prema institutima u njezinu sastavu i razmatrajući opravdane težnje znanstvenika da odlučuju o vlastitoj sudbini. Ponovio je obrazloženje iz *Otvorenog pisma* o Predsjedništvu kao tijelu »vrlo heterogena sastava« nekompetentnom za odlučivanje o razvoju prirodoslovnih znanosti u Hrvatskoj, čak i poentirao:

»Nema sumnje, da se revizijom statuta mora ukloniti ova nerazumna situacija.«¹²

Rješenje je vidio u samoupravi: »ako instituti narastu, naučni kolektivi tražit će, da oni odlučuju o sudbini svoje ustanove«, to tim više jer se sâm zalagao za 'veliku znanost' (*big science*):

»Neosporno je, da se nauka može razvijati samo u velikim institutima s mnoštvom stručnih radnika.«¹³

Ipak, precrtao je prigovor da su obnovitelji Akademije »skrojili uski kaput, koji je pukao na prvom naučnom divu« i zamijenio ga odmjerijim stajalištem: »buduća znanstvena organizacija mora polaziti od tih velikih samoupravnih jedinica tijesno vezanih sa Sveučilištem kao bazom naše nauke.«¹⁴

U sklopu trećeg odnosa – između Akademije i strukovnih prirodoslovnih društava – promišljao je Supek o Akademiji kao integrativnom tijelu cijele znanosti u Hrvatskoj, modelu koji mora počivati »na demokratskim principima«, napokon o modelu koji bi bitno unaprijedio i razgranao objavljivanje recentne znanstvene produkcije. On je usporedio statutarnu mogućnost da Akademija osniva sekcije za pojedine discipline s djelovanjem prirodoslovnih društava, upozorio da su neka od tih društava htjela ući u sastav Akademije – zbog financijskih razloga, ali im je Akademija postavila uvjet: da svoja uredništva podvrgnu sudu nadležnog Akademijina odjela. I tu je Supek uočio važan razlog za »reviziju« Akademijina Statuta:

»Stvaranje kompetentnih redakcija jedno je od najvažnijih problema pri reviziji Statuta Akademije.«¹⁵

U završnici pleoajea Supek je još jednom ustao protiv postojećeg ustroja Akademije. Da bi ga što plastičnije opisao, metafori »pravno-birokratska maši-

¹¹ Supek, *Zakon i Statut o Akademiji pred Skupštinom Akademije*, p. 2.

¹² Supek, *Zakon i Statut o Akademiji pred Skupštinom Akademije*, p. 3.

¹³ Supek, *Zakon i Statut o Akademiji pred Skupštinom Akademije*, pp. 3–4.

¹⁴ Supek, *Zakon i Statut o Akademiji pred Skupštinom Akademije*, p. 4.

¹⁵ Supek, *Zakon i Statut o Akademiji pred Skupštinom Akademije*, p. 4.

na«, kojom se ranije poslužio, dodao je dvije nove: »feudalne ljestvice časti« i »piramida, koja se izgrađuje od vrha prema bespravnoj bazi«. Da ništa drugo nije rekao ili predložio, samo bi te tri metafore bile dostatne da izazovu konsternaciju među akademikima. A s jednom od tih metafora mogli su se susresti dok su u *Otvorenom pismu* čitali o nedefiniranom odnosu između Akademije i Sveučilišta:

»Na jednoj strani bile su činjenice, na drugoj pravno-birokratska mašina.«¹⁶

Mladi sveučilišni profesor ustao je i protiv figure akademika »sa svojim titulama, honorarima i utjecajnim sferama« i predložio još jednu korjenitu odluku na sljedećem zasjedanju Skupštine JAZU:

»Vjerujem, da bismo se na idućoj Skupštini Akademije približili mnogo rješenju svog pravog odnosa prema cijelom društvu, kad bismo se odrekli samozvanog naslova najviše kulturne ustanove, kao i akademijskih titula s pripadnim honorarima.«¹⁷

Tome nasuprot, istaknuo je nenadmašiv razlog koji može potpuno ispuniti čovjekove stvaralačke žudnje:

»Nauka i umjetnost dovoljno su lijepe i bogate, da u njima nađemo smisao, <...>«.¹⁸

Novi naglasci u drugoj inačici

Novi tekst u drugoj inačici, kako je već istaknuto, zaprema trećinu izvornoga daktilograma. Što je Supek htio postići tako opsežnom preradbom svoga teksta? U opisu odnosa između Akademije i Sveučilišta htio je biti još konkretniji, pa je detaljnije opisao dvije tendencije koje su bile plod politike »znanost Akademiji, nastava Sveučilištu«:

»Predodžba o najvišoj naučnoj ustanovi sadržavala je u sebi srozavanje fakulteta na više škole, i te dvije tendencije mogle su djelovati tim jače, što su se akademici regrutirali od sveučilišnih profesora, mahom predstojnika najvažnijih fakultetskih zavoda. Raspoložuci znatnim sredstvima, akademije su počele prisvajati univerzitetska istraživanja, i to preko pojedinačnih pomoći i osnivanjem svojih zasebnih instituta.«¹⁹

¹⁶ Vidi Martinović (priredio), »Supek Krleži, Krleža Supeku«, p. 250.

¹⁷ Supek, *Zakon i Statut o Akademiji pred Skupštinom Akademije*, p. 4.

¹⁸ Supek, *Zakon i Statut o Akademiji pred Skupštinom Akademije*, p. 4.

¹⁹ Ivan Supek, *Zakon i Statut o Akademiji pred Skupštinom Jugoslavenske akademije*, p. 2.

Dapače, u zadnjoj dopuni uz tu temu naglasio je da Akademija »priprema gradnju instituta«, što se očito odnosilo na Institut za eksperimentalnu biologiju u sastavu Odjela za prirodne nauke i na njegova utemeljitelja akademika Valu Vouka.²⁰

Drugo, Supek je odrješitije zastupao otprije zauzeti stav o jedinom modelu za brz razvoj znanstvenih istraživanja i njihovih primjena u poslijeratnom društvu, modelu 'velike znanosti':

»U današnjim uvjetima, nauka može brzo napredovati samo u velikim institutima s mnoštvom stručnih radnika, a takvi veliki instituti nužno moraju imati svoju samoupravu. U tom neshvaćanju modernih forma istraživačke organizacije, jedna je od osnovnih slabosti Statuta Akademije.«²¹

Treće, suprotstavio se koncepciji o izgradnji dvaju usporednih znanstvenih sustava i pritom se nije ustručavao posegnuti za jakim riječima, dok je istodobno tepao svom rodnom gradu:

»Bilo bi krajnje neracionalno i opasno, da se u našem gradu stvaraju paralelne istraživačke ekipe, jedna na sveučilištu, druga u Akademiji. Osnivajući paralelne zavode, Akademija nije postigla svoj cilj vrhovne ustanove, nego je samo još jače raskomadala i onako labavu cjelinu na Sveučilištu. Ujedinjavanje srodnih instituta u veće jedinice sa svojom bazom na Sveučilištu mora biti ishodište u reviziji dosadašnje naučne politike Akademije i njenog Statuta.«²²

Četvrto, u opisu odnosa između Akademije i strukovnih prirodoslovnih društava pridodao je Supek novo razjašnjenje. Nije dostatno u Akademijinu krilu stvoriti kompetentna uredništva za svaku prirodoslovnu struku, nego treba organizirati tiskanje najnovije znanstvene produkcije:

»Stvaranje kompetentnih redakcija i organiziranje aktualne izdavačke djelatnosti jedan je od najvažnijih problema pri reviziji Statuta Akademije.«²³

---

²⁰ Usp. *Ljetopis JAZU [za godinu 1953.]* 60 (1955), u izvještaju o radu Odjela za prirodne nauke za 1953. godinu, na p. 54: »Izgradnja Instituta za eksperimentalnu biologiju odgođena je. Trebat će izmijeniti i prvobitne gotove nacрте i odrediti novu lokaciju.«; u planu rada Odjela za prirodne nauke za 1954. godinu, na p. 141:

»Plan organizacijskog rada

1. Izgradnja prve zgrade Instituta za eksperimentalnu biologiju prema predviđenom planu i izrađenim nacrtima na određenom gradilištu na Horvatovcu.

2. Uređivanje eksperimentalnog polja Instituta za eksperimentalnu biologiju na određenom zemljištu na Horvatovcu.«

²¹ Supek, *Zakon i Statut o Akademiji pred Skupštinom Jugoslavenske akademije*, p. 3.

²² Supek, *Zakon i Statut o Akademiji pred Skupštinom Jugoslavenske akademije*, pp. 3–4.

²³ Supek, *Zakon i Statut o Akademiji pred Skupštinom Jugoslavenske akademije*, p. 4.

Iz te je perspektive zaoštrio pitanje o Akademijinu identitetu, premda je unaprijed bilo jasno da akademici neće pristati ni uz jednu njegovu opciju:

»Dvije su alternative: ili preobraziti Akademiju u predstavnički forum kulturnih ustanova i društava ili je ostaviti kao dignitativno tijelo s vrlo [sljedeća riječ dopisana drugom rukom] skučenom aktivnošću. Teško je vjerovati, da bi postojanje zatvorenih krugova bilo korisno za razvitak naše kulture.«²⁴

Napokon, jasno je zapisao što očekuje od Skupštine Akademije:

»Skupština Akademije utrla bi pravi put, kad bi sa svom ozbiljnošću pristupila jezgri problematike, a to je stvaranje velikih samoupravnih instituta sa svojom organskom bazom na Sveučilištu, kao i, ne manje važno, demokratiziranje cijele strukture Akademije, usvajanjem kompetencija samostalnih udruženja svijui radnika iste nauke ili umjetnosti.«²⁵

Posljednju rečenicu druge inačice dopisao je naknadno:

»No, prije nego što se donese konačna odluka, treba da se u cijeloj našoj kulturnoj javnosti povede šira diskusija o tim pitanjima, kako je to bilo učinjeno s novim zakonom o Sveučilištu.«²⁶

Njom je prizivao široku i podužu javnu raspravu o ulozi Akademije u poslijeratnom razvitku prirodoslovnih znanosti u Hrvatskoj, ali do nje nije došlo.

Tako nam dvije inačice neobjavljenoga i neizgovorenoga Supekova teksta otkrivaju što je utemeljitelj Instituta »Ruđer Bošković«, izvanredni profesor teorijske fizike na Sveučilištu u Zagrebu i dopisni član JAZU, 'mladi lav' uoči svoga 39. rođendana, doista mislio o razvoju Instituta, o nužnim promjenama u ustroju i djelovanju Akademije, o ulozi Sveučilišta i o organizaciji znanstvenoga rada u Hrvatskoj – uoči redovite Skupštine JAZU koja je na svom dnevnom redu imala raspravu o *Otvorenom pismu* Vijeća Instituta »Ruđer Bošković«.

Ključne riječi: Ivan Supek, Institut »Ruđer Bošković«, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Sveučilište u Zagrebu, sovjetski model organizacije znanstvenog istraživanja, 'velika znanost', samoupravni istraživački institut u prirodnim znanostima, profesionalna društva prirodoznanstvenikā

²⁴ Supek, *Zakon i Statut o Akademiji pred Skupštinom Jugoslavenske akademije*, p. 5.

²⁵ Supek, *Zakon i Statut o Akademiji pred Skupštinom Jugoslavenske akademije*, p. 5.

²⁶ Supek, *Zakon i Statut o Akademiji pred Skupštinom Jugoslavenske akademije*, p. 5.

1.

I. Supek:

ZAKON I STATUT O AKADEMIJI
 PRED SKUPŠTINOM AKADEMIJE
Prva inačica

U burnoj izgradnji naših društvenih odnosa jedna je ustanova od svoje obnove u 1947. do danas zadržala isto lice s istim zakonom i statutom – Jugoslavenska akademija u Zagrebu. Svuda u svijetu su naučna tijela inertna, već zbog svojeg vrlo često dugog razvitka, i oprez u mijenjanju oblika opravdan je tradicijom, koja ne smije biti aktom zakonodavca pokošena. No Jugoslavenska akademija u Zagrebu gajila je prije rata vrlo čednu istraživačku djelatnost, pa je formuliranje njenih zadataka i strukturnih odnosa bilo više inspirirano vizijom njenih obnovitelja nego li realnim potrebama. Zbog toga nije ni čudo, da se ubrzo ta ustanova zaplela u zamršeno protuslovlje sa stvarnošću oko sebe, pa je od otvorenog pisma Instituta „Ruđer Bošković“ Skupštini Akademije revizija njene strukture postala akutnim čvorom našeg kulturnog spleta. [Preko cijelog prvoga odlomka autor rukom dopisao: »revidirano«]

Čim uzmemo u ruke zakon i statut o Akademiji, udara nam u oči Čl. 1. s tvrdnjom: „Akademija je najviša naučna i umjetnička ustanova republike.“²⁷ Prije svega, nije taktično, da se neka institucija kroz usta zakonodavca proglasi vrhuncem. Rad svake ustanove stvara njeno mjesto u društvu, a takvi epiteti kao „viši“ ili „niži“ kvare odmah suradnju. No Akademija, osim s akademijama drugih naroda, i ne kani surađivati. Njena je uloga vrhovna, kako to proglašuje Čl. 3. o zadatku Akademije, „da okuplja naučne radnike i povezuje naučne i istraživačke ustanove Narodne Republike Hrvatske“²⁸ i dalje, „da osniva i vodi naučne zavode i umjetničke ustanove na području Narodne Republike Hrvatske, te da vodi očevitost o rezultatima rada svih naučnih istraživačkih i umjetničkih zavoda i ustanova Narodne Republike Hrvatske.“²⁹ Karakteristično je, da se u

²⁷ Zakon o Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti u Zagrebu, čl. 1, st. 1, vidi u: »Donošenje Zakona o Jugoslavenskoj akademiji 13. XII. 1947.«, *Ljetopis JAZU [za godine 1946.–1948.]* 54 (1949), pp. 48–54, na p. 51.

Nadalje u bilješkama: *Zakon o Jugoslavenskoj akademiji* (1947).

²⁸ *Zakon o Jugoslavenskoj akademiji* (1947), čl. 3, st. 2, na p. 52.

²⁹ *Zakon o Jugoslavenskoj akademiji* (1947), čl. 3, st. 3, na p. 52.

tom zakonu i statutu, štampanom na 30 stranica, nigdje ne spominje Sveučilište, premda je ono bilo tada, a ostaje i danas, najveće žarište nauke u našoj domovini. Je li to bio [[2] slučajan propust ili se u tome krila neka namjera?

Polazeći od svojih prava, skupština Akademije, kao najviši organ, i predsjedništvo, kao najviši rukovodni organ, dalje su precizirali te ciljeve, ~~pod svojom zastavom~~ s geslom: naučno istraživanje Akademiji, nastava visokim školama /fakultetima/. U tome je bila jezgra čitave politike Akademije i njenog odnosa prema Sveučilištu. Na fakultetima razvijala su se i dalje istraživanja u dosta teškim prilikama, i tu, gotovo jedinu, našu baštinu Akademija je sa svojim znatno većim sredstvima počela inkorporirati, i to preko novčanih pomoći pojedinim profesorima i osnivanjem svojih zasebnih instituta. Te pomoći u novcu i instrumentariju, koje su značile ~~vrlo~~ mnogo za pojedince na Sveučilištu, bile su davane mimo fakultetskih vijeća, odlukom jednog ili grupe članova u Akademiji. Isto tako novi Akademijini instituti počeli su apsorbirati osoblje Sveučilišta, čak su se neki tamo i uselili, a da ti odnosi nisu nikad bili pravno regulirani. Bila je to tiha penetracija u fakultete, kojoj je krajnji cilj bio odvajanje, i u tom smislu već se u Akademiji izrađivao projekt nekoliko instituta, ne prema realnim potrebama naših nauka, nego po ugledu vodećih akademika.

U tim planovima Akademije pojavio se neočekivani moment: izgradnja Instituta „Ruder Bošković“. Iako je taj institut stavljen pod Akademiju, njegovi graditelji nisu se podvrgli politici Akademije, nego su razvitak gurnuli u sasvim drugom smjeru. Uloživši sve sile svojih fakulteta u novi atomski institut, profesori fizike ga više nisu htjeli, a ni mogli otrgnuti od Sveučilišta, i tako su stvorili stvarnost kontradiktornu pravno-birokratskoj mašini.

Konflikt nije uzavrio samo iz praznine u statutu, koji je prešutio Sveučilište, nego isto tako i iz punoće vlasti, koncentrirane u jednom nekompetentnom tijelu. Po Čl. 8. Zakona najviši je rukovodni organ Akademije predsjedništvo, koje sačinjavaju [[3] predsjednik, potpredsjednik, glavni tajnik, tajnici stručnih odjela i do pet pravih članova.³⁰ Kako Akademija obuhvata cijelu kulturnu aktivnost, od filozofije do muzike, predsjedništvo je vrlo heterogena sastava, a ipak po Čl. 27. Statuta „saslušava i odobrava izvještaje o radu pojedinih odjela, njihovih instituta i zavoda“³¹ i, još i više, „postavlja sve stručno, administrativno i pomoćno osoblje Akademije na prijedlog Uprave /predsjednik, potpredsjednik, glavni tajnik/, a sve stručno osoblje u odjelima, njihovim institutima i zavodima

³⁰ Zakon o Jugoslavenskoj akademiji (1947), čl. 8, st. 3, na p. 53.

³¹ Vidi čl. 27, st. 2 u: »Statut Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti«, *Ljetopis JAZU [za godine 1946.–1948.]* 54 (1949), pp. 100–114, na p. 109.

Nadalje u bilješkama: *Statut Jugoslavenske akademije* (1947).

na prijedlog Odjela."³² Dakle, Statut je eventualnoj većini od umjetnika stavio na glavu odgovornost, da na pr. odlučuju o atomskoj fizici. Nema sumnje, da se revizijom statuta mora ukloniti ova nerazumna situacija.

Pravni odnos između vrhovnih organa Akademije i njenih instituta krije u sebi jezgru konflikta, koji je izbio s „Ruderom Boškovićem”. Po citiranom članu statuta, sve osobe instituta bira odjel, a ne sam institut. U svakom stručnom odjelu može biti najviše osam akademika, premda svaki odjel, kao na pr. onaj za matematičke, fizičke, kemijske i tehničke nauke, obuhvata vrlo široko i raznovrsno polje. Osim toga, eventualnom smrću jednoga od član[ov]a, odjeli se popunjuju na prijedlog preživjelih, i u tako ograničenim prilikama teško se može formirati neko kompetentno tijelo za pojedine nauke. A da bude još i gore, nad odjelima stoji daleko heterogenije predsjedništvo s vrlo autoritativnom upravom. Pa ipak, i tako nekompetentnim organima, kao što su predsjedništvo i odjeli, statut je dao punu vlast nad cjelokupnom djelatnošću Akademije. Odjel ili Uprava predlažu sve stručne radnike i odobravaju sve naučne planove, a samim zavodima nije dopuštena nikakva samouprava. Dok su zavodi mali, direktor, biran od odjela ili uprave, lako održava red nad svojim osobljem, kojemu statut ne pruža baš nikakvo pravo, no ako instituti narastu, naučni kolektivi tražit će, da oni odlučuju o sudbini svoje ustanove. Neosporno je, da se nauka može razvijati samo [4] u velikim institutima s mnoštvom stručnih radnika. Ne obnovitelji Akademije imali su pred očima ono neorganizirano mnoštvo malih zavoda na sveučilištu i u privredi, pa su i skrojili uski kaput, koji je pukao na prvom naučnom divu., [dopisano drugom rukom iznad prekriznoga teksta:] pa i buduća znanstvena organizacija mora polaziti od tih velikih samoupravnih jedinica tijesno vezanih sa Sveučilištem kao bazom naše nauke.

Iako Statut [sljedeća riječ dopisana drugom rukom] Akademije u jednoj riječi predviđa stvaranje sekcija za pojedine naučne ili umjetničke discipline,³³ on im ipak ne daje nikakvih prava, što je i logično, s obzirom da sve suradnike biraju odjeli. Dakle, nikakve samouprave, sve je u rukama akademika, koji jedini imaju pravo glasa. Prema tome, te su sekcije, u danim okolnostima, mogle jedino poslužiti za širenje utjecaja nekog akademika ili cijelih grupa, pa nije stoga čudo, da su mnoge došle u sukob s onim kulturnim društvima, koja su se poslije oslobođenja obrazovala na demokratskim principima. Dok je Akademija obilno nagrađivala svoje suradnike i štampala vrlo skupa izdanja, ta su se društva borila s velikim financijskim teškoćama. Neka od druš[ta]va htjela su se i uklopiti u bogatu Akademiju, no tamo im se stavljaio uvjet, da

³² Statut Jugoslavenske akademije (1947), čl. 27, st. 10, na p. 109.

³³ Zakon o Jugoslavenskoj akademiji (1947), čl. 4, st. 2, na p. 52; Statut Jugoslavenske akademije (1947), čl. 9, st. 1, na p. 102.

svoje redakcije podvrgnu sudu odjela. Ukoliko Akademija zadrži svoju veliku izdavačku djelatnost, a takav izdavački centar bio bi koristan, ta se društva moraju u nju uklopiti, zacijelo, uz sačuvanje svoje naučne samostalnosti. Stvaranje kompetentnih redakcija jedno je od najvažnijih problema pri reviziji Statuta Akademije.

Nije potrebno da analiziramo konkretno stanje u Akademiji. Očito je, da se ova piramida, koja se izgrađuje od vrha prema bespravnoj bazi, protivi cijelom razvitku našeg društva i stoji danas kao nepodnošljiv teret na našoj kulturi. Vizija jedne najviše naučne i umjetničke ustanove se raspršila, a na kulturnoj pozornici ostala je figura akademika sa svojim titulama, honorarima i utjecajnim sferama. Što s njom? Neki misle, da bi akademije trebalo ostaviti kao dignitativna tijela, no teško je vjerovati, da bi postojanje [sljedeća riječ umetnuta drugom rukom] takvih zatvorenih krugova imalo pozitivno djelovanje na razvitak naše nauke. Ono, što danas najviše otežava [5] suradnju među naučnim radnicima i ustanovama, bahatost su i taština pojedinih šefova, a feudalne ljestvice časti te individualističke porive još dalje jačaju i diferenciraju. Nauka i umjetnost dovoljno su lijepe i bogate, da u njima nađemo smisao, pa treba da se oslobode svih onih institucija i parazita, kojima služe jedino kao odskočna daska do nekih visokih položaja. Vjerujem, da bismo se na idućoj Skupštini Akademije približili mnogo rješenu svog pravog odnosa prema cijelom društvu, kad bismo se odrekli samozvanog naslova najviše kulturne ustanove, kao i akademjskih titula s pripadnim honorarima.

[Dopisano olovkom pa brisano, ali ne tako da se ne bi mogla pročitati nedovršena napomena]

Napomena na kraju: Predsjednik Akademije me je povodom nekih

2.

Ivan Supek:

ZAKON I STATUT O AKADEMIJI
pred Skupštinom Jug.[oslavenske] Akademije
Druga inačica

U burnoj izgradnji naših društvenih odnosa jedna je ustanova od svoje obnove u 1947. do danas zadržala isto lice s istim zakonom i statutom – Jugoslavenska akademija u Zagrebu. Svuda u svijetu su naučna tijela inertna, već zbog svojeg vrlo često dugog razvitka, i oprez u mijenjanju oblika opravdan je tradicijom, koja ne smije biti aktom zakonodavca pokošena. No Jugoslavenska akademija u Zagrebu gajila je prije rata **malu** istraživačku djelatnost, pa je formuliranje njenih zadataka i strukturnih odnosa bilo više inspirirano vizijom njenih obnovitelja nego li realnim potrebama. Zbog toga nije ni čudo, da se ubrzo zaplela u zamršeno protuslovlje sa stvarnošću oko sebe, pa je od otvorenog pisma Instituta Ruđer Bošković Skupštini Akademije revizija njene strukture postala akutnim čvorom našeg kulturnog spleta.

Čim uzmemo u ruke zakon i statut o Akademiji, udara nam u oči Čl. 1. s tvrdnjom: „Akademija je najviša naučna i umjetnička ustanova republike.“³⁴ **Ponajprije**, nije **baš** čedno, da se neka institucija kroz usta zakonodavca proglašuje vrhuncem kulture. Rad svake ustanove stvara njeno mjesto u društvu, a takvi epiteti kao „viši“ ili „niži“ kvare odmah suradnju. No Akademija, prema svojem statutu, i ne kani surađivati, **osim s „ravnopravnim“** ustanovama, kao akademijama drugih naroda. Njena je uloga vrhovna, kako to proglašuje Čl. 3. o zadatku Akademije, „da osniva i vodi naučne zavode i umjetničke ustanove na području Narodne Republike Hrvatske te da vodi očevidnost o rezultatima rada svih naučnih istraživačkih i umjetničkih zavoda i ustanova Narodne Republike Hrvatske.“³⁵ Karakteristično je, da se u tom zakonu i statutu, štampanom na 30 stranica, nigdje ne spominje Sveučilište, premda je ono bilo tada, a ostaje i danas najveće žarište nauke u našoj domovini.

³⁴ Zakon o Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti u Zagrebu, čl. 1, st. 1, vidi u: »Donošenje Zakona o Jugoslavenskoj akademiji 13. XII. 1947.«, *Ljetopis JAZU [za godine 1946.–1948.]* 54 (1949), pp. 48–54, na p. 51.

Nadalje u bilješkama: *Zakon o Jugoslavenskoj akademiji* (1947).

³⁵ *Zakon o Jugoslavenskoj akademiji* (1947), čl. 3, st. 3, na p. 52.

[2] Predodžba o najvišoj naučnoj ustanovi sadržavala je u sebi srozavanje fakulteta na više škole, i te dvije tendencije mogle su djelovati tim jače, što su se akademici regrutirali od sveučilišnih profesora, mahom predstojnika najvažnijih fakultetskih zavoda. Raspoložujući znatnim sredstvima, akademije su počele prisvajati univerzitetska istraživanja, i to preko pojedinačnih pomoći i osnivanjem svojih zasebnih instituta. Te pomoći u novcu i instrumentariju, koje su značile vrlo mnogo za pojedince na sveučilištu, bile su davane mimo fakultetskih vijeća, odlukom jednog ili grupe članova u Akademiji. Isto tako novi Akademijini instituti počeli su apsorbirati osoblje Sveučilišta, čak se neki tamo i uselili, a da ti odnosi nisu nikad bili pravno regulirani. Bila je to tiha penetracija u fakultete, kojoj je krajnji cilj bio odvajanje, i u tom smislu već se u Akademiji izrađivao projekt nekoliko instituta, razmjerno ugledu vodećih akademika: [autor dopisao rukom iznad prekrštenoga teksta] pripremala gradnja instituta, a neki su se i ponašali [?] samostalno, i to s lijepim uspjehom (kao na pr. [dalje nečitljivo]).

U tim planovima Akademije pojavio se neočekivan moment: izgradnja Instituta Ruđer Bošković. Iako je taj institut stavljen pod Akademiju, njegovi graditelji nisu se podvrgli politici Akademije, nego su razvitak gurnuli u sasvim drugom smjeru. Uloživši sve sile svojih fakulteta u novi atomski institut, profesori fizike ga više nisu htjeli, a ni mogli otrgnuti od Sveučilišta, i tako stvorili stvarnost kontradiktornu pravno-birokratskoj mašini.

Konflikt nije uzavro samo iz praznine u statutu, koji je prešutio Sveučilište, nego isto tako i iz punoće vlasti koncentrirane u jednom nekompetentnom tijelu. Po Čl. 8. Zakona najviši je rukovodni organ Akademije predsjedništvo, koje sačinjavaju predsjednik, potpredsjednik, glavni tajnik, tajnici stručnih odjela i do pet pravih članova.³⁶ Kako Akademija obuhvata cijelu kulturnu aktivnost, od filozofije do muzike, predsjedništvo je vrlo heterogena sastava, a ipak po Čl. 27. Statuta „saslušava i odobrava izvještaje o radu pojedinih odjela, njihovih instituta i zavoda“³⁷ i još i više „po-[3]stavlja sve stručno, administrativno i pomoćno osoblje Akademije na prijedlog Uprave, a sve stručno osoblje u odjelima, njihovim institutima i zavodima na prijedlog Odjela.“³⁸ Dakle, Statut je eventualnoj većini od umjetnika stavio na glavu odgovornost, da na pr. odlučuju o atomskoj fizici. Nema sumnje, da se revizijom statuta mora ukloniti ova nerazumna situacija.

³⁶ *Zakon o Jugoslavenskoj akademiji* (1947), čl. 8, st. 3, na p. 53.

³⁷ Vidi čl. 27, st. 2 u: »Statut Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti«, *Ljetopis JAZU [za godine 1946.–1948.]* 54 (1949), pp. 100–114, na p. 109.

Nadalje u bilješkama: *Statut Jugoslavenske akademije* (1947).

³⁸ *Statut Jugoslavenske akademije* (1947), čl. 27, st. 10, na p. 109.

Pravni odnos između vrhovnih organa Akademije i njenih instituta krije u sebi jezgru konflikta, koji će izbiti, čim neki institut iole ojača. Po citiranom članu statuta, sve osoblje instituta [sljedeća riječ umetnuta drugom rukom] predlaže odjel ili [sljedeće dvije riječi umetnute drugom rukom] Uprava Akademije, a ne sam institut. U svakom stručnom odjelu može biti najviše osam akademika, premda svaki odjel, kao na pr. onaj za matematičke, fizičke, kemijske i tehničke nauke, obuhvata vrlo široko i raznovrsno polje. Osim toga, eventualnom smrću jednoga od član[ov]a, odjeli se popunjuju na prijedlog preživjelih, i u tako ograničenim krugovima, često decenijama odijeljenim od mladih istraživača, teško se mogu formirati neka kompetentna tijela za pojedine nauke. A da bude još i gore, nad odjelima stoji daleko heterogenije predsjedništvo s vrlo autoritativnom upravom. Očito je, da su obnovitelji Akademije imali pred očima one male zavode na fakultetima i u privredi, gdje je jedan dekretiran direktor mogao lako vladati. Oni nisu uočili, da je upravo taj kaos malih instituta bio glavna smetnja daljnjem razvitku. U današnjim uvjetima, nauka može brzo napredovati samo u velikim institutima s mnoštvom stručnih radnika, a takvi veliki instituti nužno moraju imati svoju samoupravu. U tom neshvaćanju modernih forma istraživačke organizacije, jedna je od osnovnih slabosti Statuta Akademije.

U svijetu, a pogotovo u nas, veliki su instituti mogu popuniti samo osobljem sa sveučilišta, počevši s diplomandima, doktorandima i asistentima. Bilo bi krajnje neracionalno i opasno, da se u našem gradu stvaraju paralelne istraživačke ekipe, jedna na sveučilištu, druga u Akademiji. Osnivajući paralelne zavode, Akademija nije postigla svoj cilj vrhovne ustanove, nego je samo još jače raskomala[4]dala i onako labavu cjelinu na Sveučilištu. Ujedinjavanje srodnih instituta u veće jedinice sa svojom bazom na Sveučilištu mora biti ishodište u reviziji dosadašnje [sljedeća riječ umetnuta drugom rukom] naučne politike Akademije i njenog Statuta.

Kako stoji s pripadnicima iste nauke u Akademiji, koji bi morali nositi glavnu odgovornost za razvitak svoje nauke? Statut, koji u jednoj riječi predviđa stvaranje sekcija za pojedine discipline,³⁹ ne daje im nikakvih prava, što je logično, obzirom da sve suradnike biraju odjeli. Dakle, nikakve samouprave, sve je u rukama akademika. Prema tome, te bi sekcije, u danim okolnostima, mogle jedino poslužiti za širenje utjecaja nekog akademika ili cijelih grupa, pa nije stoga čudo, da su mnoge doista došle u sukob s onim kulturnim društvima, koja su se poslije oslobođenja obrazovala na demokratskim principima. Dok je Akademija, obilno subvencionirana, bogato nagrađivala svoje članove i suradnike pa štampala često luksuzna izdanja, ta su se društva stalno borila s velikim financijskim teškoćama. Neka od tih društ[a]va htjela su se i uklopiti

³⁹ *Zakon o Jugoslavenskoj akademiji* (1947), čl. 4, st. 2, na p. 52; *Statut Jugoslavenske akademije* (1947), čl. 9, st. 1, na p. 102.

u bogatu Akademiju, no tamo ih se odbijalo ili im se stavljaio uvjet, da svoje redakcije podvrgnu odjelima. Paradokсна je činjenica, da su tako siromašna društva, kao društvo matematičara i fizičara ili kemičara, uspjela da redovito izdaju časopise, dok je štampanje naučnih radova u bogato subvencioniranoj Akademiji zakašnjavalo po nekoliko godina, tako da je često izgubilo svaku aktuelnost. Ukoliko Akademija zadrži svoju veliku izdavačku djelatnost, a takav izdavački centar bio bi koristan, kulturna se društva moraju u nju uklopiti, zacijelo, uz sačuvanje svoje naučne samostalnosti. Stvaranje kompetentnih redakcija i organiziranje aktuelne izdavačke djelatnosti jedan je od najvažnijih problema pri reviziji Statuta Akademije.

Nije potrebno da analiziramo konkretno stanje u Akademiji. Očito je, da se ova piramida, koja se izgrađuje od vrha prema bespravnom podnožju, protivi cijelom razvitku našeg društva. Vizija jedne najviše naučne ustanove raspšila se nad naučnom stvarnošću, gdje se Sveučilište održalo kao najveće žarište nauke u našoj domovini, [5] a u tom svitanju jasne spoznaje rastrgana nauka imperativno nameće reorganizaciju Akademije. Dvije su alternative: ili preobraziti Akademiju u predstavnički forum kulturnih ustanova i društava ili je ostaviti kao dignitativno tijelo s vrlo [sljedeća riječ dopisana drugom rukom] skučenom aktivnošću. Teško je vjerovati, da bi postojanje zatvorenih krugova bilo korisno za razvitak naše kulture. Ono, što danas najviše otežava suradnju među naučnim radnicima i ustanovama, bahatost su i taština pojedinih šefova nečednost su, a i taština, a feudalne [iznad prekrizene riječi dopisane dvije, ali nečitljive] ljestvice te individualističke porive još više uznose i diferenciraju. Nauka i umjetnost dovoljno su lijepe i bogate, da u njima nađemo smisao, pa treba da se oslobode svih onih institucija i nametnika, kojima služe jedino kao odskočna daska [dopisao autor iznad prekriznog teksta] svega onog što ih čini odskočnim daskama do nekih časti i položaja.

Otvoreno pismo Vijeća Instituta Ruđer Bošković stavilo je Skupštinu Akademije pred raskršće. Ako uplivni članovi predsjedništva, dirnuti nekim ilustracijama odnosa i tendencija, zauzmu uvređenu pozu, intencije Vijeća bit će promašene, i ništa dobra ne će odatle izaći. Naprotiv, Skupština Akademije utrla bi pravi put, kad bi sa svom ozbiljnošću pristupila jezgri problematike, a to je stvaranje velikih samoupravnih instituta sa svojom organskom bazom na Sveučilištu, kao i, ne manje važno, demokratiziranje cijele strukture Akademije, usvajanjem kompetencija samostalnih udruženja sviju radnika iste nauke ili umjetnosti. No, prije nego što se donese konačna odluka, treba da se u cijeloj našoj kulturnoj javnosti povede šira diskusija o tim pitanjima, kako je to bilo učinjeno s novim zakonom o Sveučilištu.

Izvor: Ostavština akademika Ivana Supeka u posjedu obitelji, objavljeno s dopuštenjem dr. Ivana Supeka

Ivan Supek

Law and Statute of the Academy before the Academy's Assembly

Two versions of Supek's unpublished plaidoyer for the radical
change of the legal status of the Yugoslav Academy in 1954

Edited by IVICA MARTINOVIĆ

In a short period between the *Open letter* of the Council of the Ruđer Bošković Institute, signed on 26 February 1954, and the formal and electoral session of the JAZU Assembly, summoned for 16 March 1954, Ivan Supek wrote a text, not only unpublished until today but also completely unknown, which I here bring to light fully convinced that this document will illuminate our knowledge of the pivotal moment in the history of the Ruđer Bošković Institute and in the life of its founder. Upon my lecture on the correspondence of Ivan Supek and Miroslav Krleža which followed after the *Open letter* of the Institute's Council to the JAZU Assembly on 26 February 1954, held on the Conference of centennial birth anniversary of Ivan Supek at the Ruđer Bošković Institute on 19 May 2015, Dr Ivan Supek, son of the late Academician, first informed me that his father's legacy contained two versions of a text referring to the *Open letter*. He then mailed them to me for further investigation and gave me his permission for their publication in transcript, for which again I am kindly indebted. All four illustrations, enclosed to this introductory note, are also published by courtesy of Dr Ivan Supek.

Two versions of an unpublished text

Both versions of Supek's text are typewritten on a typewriter with corrections and additions made by two different hands. The corrections written out in neat, almost standard handwriting mainly pertain to type errors or omitted words, and were made by Professor Supek's typist or secretary. New formulations, of course, were made by the author himself.

As the typewritten manuscripts bear no date as to when they were written or revised, it was essential to establish which of the two had been composed first.

In the version entitled *Zakon i Statut o Akademiji pred Skupštinom Akademije* (*Law and Statute of the Academy before the Academy's Assembly*), the author wrote "revidirano" ("revised") diagonally across the first paragraph, and that was a firm lead towards the conclusion that this was the first version of the text. Now it was necessary to make sure that the corrections from this version were consistently carried out in the other version entitled *Zakon i Statut o Akademiji pred Skupštinom Jug. Akademije* (*Law and Statute of the Academy before the Yugoslav Academy's Assembly*). Indeed, my assumptions were fully confirmed. Reversed order is beyond consideration: corrections from the second version do not appear in the typescript of the first version. It should also be noted that the second version is not flawless either. What is more, Professor Supek made numerous alterations in it: the new text is typed out in 51 lines of the original typescript or 34% of the whole document. The researcher is thus faced with four textual layers which bear witness to the four stages of Supek's work on the text, to whom it evidently was of great significance: 1. typescript of the first version, 2. corrections and additions to the first version, 3. typescript of the second version with notable alterations, 4. corrections and additions in the second version.

While preparing the text for publication, my aim was to preserve its entire history. For that reason, I have decided to publish both versions, and within them all the parts that were crossed out or blackened, but were legible, as well as handwritten additions above the lines. In addition, highlighted in grey in the first version are the words which have not been included in the second version, while in the second version highlighted in grey are the words or sentences which appear in that version for the first time.

The text may be simply dated on the basis of the author's attitude towards two fairly close events mentioned in the text: towards the publication of the *Open letter* of the Institute's Council and the summoning of the formal session of the JAZU Assembly, which could not ignore the existence of that letter as such. Therefore, both versions date from between 26 February and 16 March 1954. Different formulation of the expectations from the next JAZU Assembly lead to the following conclusion: Supek was preparing the text to deliver it as speech before the JAZU Assembly, but the text itself was so well structured and rounded off that it might have been published as an article in the current journal production. That is why it was worth the author's careful scrutiny and numerous modifications.

The messages of the first version

The first version, titled *Zakon i Statut o Akademiji pred Skupštinom Akademije*, is Supek's subsequent explanation of the *Open letter*. This version casts additional light on Supek's thoughtful tactics: what needs to be "harmonized with reality" is the recently renovated, though much antiquated Academy, and not its Institute in embryo.

Yet the first version of Supek's plaidoyer also reveals his ground-breaking, radical views. Namely, Supek extends the key proposition of the *Open letter* by which the Academy Assembly should "harmonize the Academy's Statute with the development of science in our country" with an argument that "since the *Open letter* of the Ruđer Bošković Institute to the Academy's Assembly the revision of its structure has become an acute knot of our cultural network." Doubtless, Supek's proposition of this revision includes not only the change of the Statute, but also the change of the Law of the Yugoslav Academy of Sciences and Arts, promulgated on 13 December 1947. In doing so, the young professor of theoretical physics does not hesitate to use one of the most notorious words of the era: for his explicit advocacy of »revision« he might easily be accused of revisionism! Indeed, he is playing with fire, knowing that in 1940 Vladimir Bakarić, Ognjen Prica and Pavao Wertheim expelled him from the Communist Party due to no other but revisionism.

In the text Supek questions three relationships which in his opinion are essential with regard to the organisation of research in natural sciences:

- (1) Relationship between the Academy and University;
- (2) Relationship between the Academy and the institutes within its organisation; and—this is a new moment as compared to the *Open letter*—
- (3) Relationship between the Academy and 'cultural societies' which, in his opinion, primarily included professional societies, such as the Society of Mathematicians and Physicists, or the Society of Chemists.

According to Supek's interpretation, the Academy Assembly and the Academy Presidency conveyed their legally defined role in the scientific life of Croatia into a policy epitomized in a motto: "Science to the Academy, teaching to the University." In true fact, the Academy had no capacity for defining such a form of organisation of scientific research in the state; on the federal level, the Soviet model of the organisation of scientific research was carried out by the tireless Boris Kidrič with Tito's approval, and that model, in its own interest, the Academy was willing to apply with undivided determination. In his objection that the University was not even mentioned in the Law of the Academy, Supek posed a direct question: "Was that an accidental oversight or was it done with

a purpose?” Yet implicitly, he set his target much deeper: he protested because the model of the Academy’s collaboration with the central focus of science and the main resource of young scientific generations was neither defined, nor established, let alone harmonized.

In his description of the relationship between the Academy and the Ruđer Bošković Institute, following the three years of painstaking attempts to establish a *modus vivendi* between the Academy and University for the sake of the Institute’s unhindered and successful development, Supek ran out of patience and was quite straightforward:

“the constructors [of the Institute] did not bend to the policy of the Academy, but thrust the development into an utterly opposite direction. Having invested all the forces of their faculties into a new atomic institute, professors of physics no longer wished to separate it, or could, from the University, thus creating a reality contradictory to the legal bureaucratic machine.”

Supek saw the solution in the scientists’ self-governing: »if the institutes grow, the scientific staff will demand to decide themselves on the future of their institute«, more so because he himself promoted ‘big science’:

»There is no doubt that science can be developed only in large institutes with a numerous professional staff.«

Within the third relationship—between the Academy and the professional societies of natural sciences—Supek envisaged the Academy as an integrative body of the whole Croatian science, a model which was to rest “upon democratic principles,” finally a model which would profoundly further and diversify the publication of recent scientific production.

In the closing part of his plaidoyer, Supek once again raised his voice against the contemporary organisation of the Academy. In order to describe it more vividly, to the metaphor »legal bureaucratic machine« which he used earlier, he added another two: »feudal ladder of honour« and »a pyramid, built from the apex down to a rightless base«. Had he commented or proposed none else but these three metaphors, they would have been enough to arouse consternation among the Academy members. The first of these metaphors they may have already come across in the *Open letter*. By contrast, the head of the Ruđer Bošković Institute emphasized an unrivalled reason which can fulfil the man’s creative lust:

»Science and art suffice plentifully in beauty and wealth, for us to seek purpose in them, <...>«.

New accents in the second version

The new text in the second version occupies one-third of the original typescript. What did Supek wish to achieve with such an extensive revision of his text? His aim was to be as concrete as possible while describing the Academy – University relationship, and for that reason he described two trends which were the fruit of the policy “science to the Academy, teaching to the University”. Secondly, Supek was bolder in his idea of a single model of unhindered development of scientific research and its application in the post-war society, the model of ‘big science’:

“In recent circumstances, science can make fast progress only in large institutes staffed by many scientists, and it is essential for these large institutes to be self-governed. In this lack of understanding modern forms of research organisation lies one of the chief defects of the Academy’s Statute.”

Thirdly, he argued against the concept of building two parallel scientific systems, and in doing so, showed no reluctance in using strong words:

“It was highly irrational and dangerous to set up parallel research teams in our city, one at the University, the other at the Academy. By establishing parallel institutes, the Academy failed to achieve its goal of becoming a supreme institution, but merely contributed to an increasing dismemberment of the already loose whole at the University. Merging of affiliated institutes into larger units with their base at the University should be a departure point in the revision of the current scientific policy of the Academy and its Statute.”

Fourthly, in the description between the Academy and professional societies of natural sciences Supek fanned the issue of the Academy’s identity, although it was quite clear from the very start that the members of the Academy would not agree to any of his options:

“There are two alternatives: one is to transform the Academy into a representative forum of cultural institutions and societies, the other is to leave it as an honourable body with very limited activity. It is hard to believe that the existence of closed circles would be of benefit to the development of our culture.”

Lastly, he was explicit in his expectations from the Academy Assembly:

“The Academy Assembly would pave the right path if it approached the core of the problem with utmost seriousness, and that is the creation of large self-governing institutes with their organic base at the University, as well as, and not less importantly, democratisation of the Academy’s whole structure by adopting competencies of individual associations of all those involved in the same science or art.”

The last sentence in the second version he added subsequently:

“But prior to the final decision, a broad discussion on these issues ought to be initiated in the whole of our cultural public, as was the case with the new law of the University.”

This marked his appeal for a large-scale and elaborate public discussion on the role of the Academy in the post-war development of natural sciences in Croatia, which never took place.

Thus the two versions of Supek’s unpublished and unspoken text reveal what the founder of the Ruđer Bošković Institute, associate professor of theoretical physics at the University in Zagreb and corresponding member of JAZU, ‘young lion’ prior to his 39th birthday, truly thought of the development of the Institute, of the necessary changes in the Academy’s organisation and work, of the role of the University and of the organisation of scientific research in Croatia—on the eve of the JAZU Assembly session, whose agenda contained a discussion on the *Open letter* of the Council of the Ruđer Bošković Institute.

Key words: Ivan Supek, Ruđer Bošković Institute, Yugoslav Academy of Sciences and Arts, University of Zagreb, Soviet model of the organisation of scientific research, ‘big science,’ self-governing research institute of natural sciences, professional societies of natural sciences

